

Sisältö

Kattopäreiden historiaa	3	Päreiden höylääminen	6
Päreiden höylääminen	6	Pärekaton teko	9
Miesvoimalla	6	Valmiin pärekatteen käsitteleminen	13
Vesi- ja tuulimyllyn avulla	6	Pärekatteen hoito	13
Pärehöylän kehittyminen	6	Sanastoa, mittoja, käsitteitä	14
Päreiden valmistus	7	Kirjallisuutta	16
Pärepuiden valitseminen	7		
Rungon käsitteleminen	7		

Pärekaton tekoa Mynämäen Mäenylässä 1929.

1

Tämä kortti sisältää yleisiä periaatteita pärekaton tekemisestä. Kortissa esitetään suosituksia, ja ratkaisut on kussakin tapauksessa harkittava erikseen.

”Puun lohkaus on välttämätön edellytys monessa puolivalmisteessa, kuten esim. tynnyrilaudoissa, kaikupohjapuussa, airoissa, monissa ajokalupuissa ja kestävimmissä kattopäreissä”

(Puutyöläisen tarve-aineoppi,
Jalmari Kekkonen Otava 1925.)

KATTOPÄREIDEN HISTORIAA

Vaikka pärekaton historia ei oletettavasti ole 200 vuotta pitempi, ovat sen varhaisvaiheet yhä osittain selvittämättä. Paikallisia, toisistaan poikkeavia pärekaton tekotapoja tulee esiin koko ajan.

Rakennusten kattaminen päreillä alkoi maassamme 1830-luvulla. Pula tuohesta vaikutti keskeisesti malkakattojen vähenemiseen ja lauta- sekä pärekatteiden yleistymiseen maassamme. Tuohen vähenemisen lisäksi pärekatteiden yleistymistä vauhditti puumateriaalin arvon kohoaminen sekä rautanauhojen tulo markkinoille 1850-luvulla. Alussa käytettiin prässinauloja eli leikatunauhoja. Nauhojen valmistustekniikan kehittyessä siirryttiin käyttämään mustia lankanauloja.

Pärekattojen valtakausi ajoittuu 1850-luvulta aina sotien jälkeisiin vuosiin 1950-luvulle. Varsinkin maaseudulla pärekatot olivat vielä 1950- ja 1960-luvulla yleisiä. Paikkakuntien välillä oli hyvin paljon paikallisia eroja. Kaupunkialueilla pärekatot olivat palovaarallisina kiellettyjä. Kiellosta huolimatta päreitä kuitenkin käytettiin asutuskeskuksissa mm. jälleenrakennuskauden aikana materiaali- ja puulan takia.

Maaseudulla pärekattojen esiintymishuippu oli 1930-luvun lopulla, jolloin yli 83 % asuinrakennuksista oli pärekattoisia.

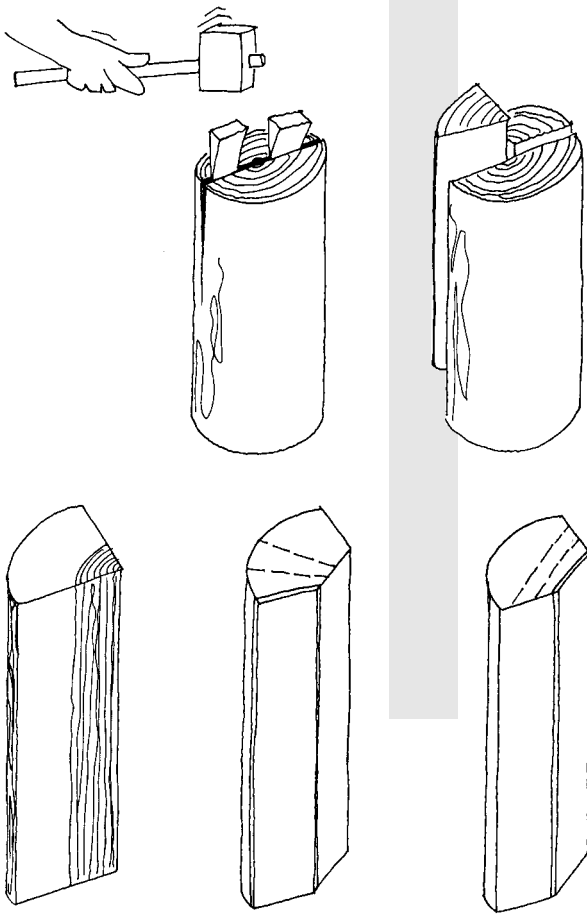
Ensimmäiset päreet maassamme valmistettiin käsityönä kiskomalla. Kiskomalla valmistettiin pääasiassa valaisin- ja koppapäreitä, mutta myös puhdetöinä kattopäreitä. Työ oli hidasta ja raskasta. Osassa maata ”kiskopäreet” tehtiin erityisellä päreveitsellä, jossa oli kahvat molemmissa päissä. Päreepölkky asetettiin kannon nokkaan tehdyn tuen varaan. Veitsellä painamalla saatiin pölkystä irtoamaan sen pituussuuntaisia liisteitä. Liisteiden paksuus oli noin 3–4 mm, leveys 2,5–4 tuumaa ja pituus noin yhden kyynärän mitta eli 59 cm.

Yleisimmin pärepölkky lohkaistiin puunuijan ja puukiilojen avulla kahdeksi puolikkaaksi. Saadut puoliskot halkaistiin kirveellä keskeltä kahtia, jolloin pölkky oli neljänä yhtä suurena kappaleena. Näistä neljänneksistä poistettiin kuiva ja ”huonosti juokseva” sydänosa veistämällä tai kiilaamalla. Sen jälkeen neljännekset lohkotettiin kirveellä joko säteen tai vuosilustojen suunnassa noin tuuman vahvuiseksi säröksiksi eli salikkeiksi. Tämän jälkeen kappale otettiin käteen ja siitä kiskottiin le-

2

Puun lohkomisen kattopäreiden valmistamista varten. Pölkystä lohkotuista neljänneksistä irrotetaan puukiilan avulla kuiva sydänpuu pois. Kuva vuodelta 1938.

3

veäteräisen puukon avulla päreitä, joiden paksuus oli 3–4 mm välillä. Yleensä toisesta reunasta tuli hieman paksmpi kuin toisesta. Päreiden pituus oli noin yksi kyy-nära (kuva 3).

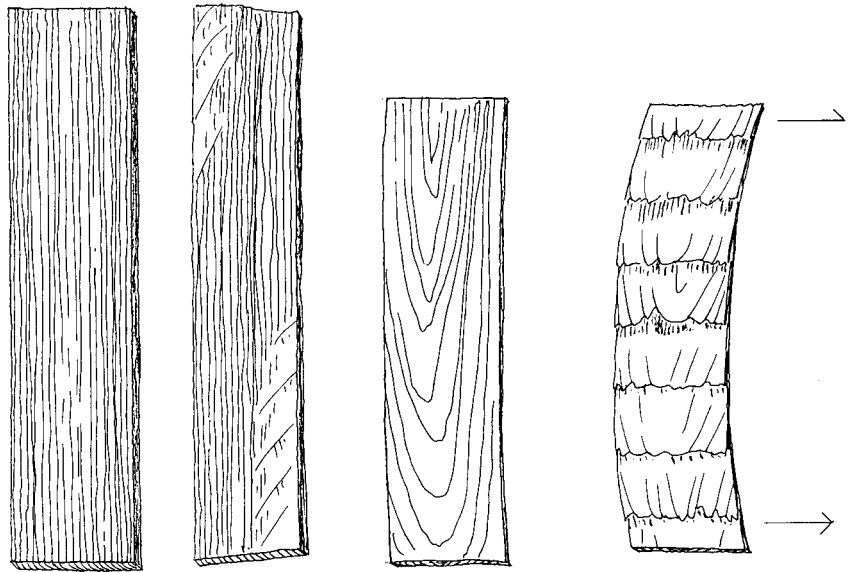
Päreiden valmistaminen käsityönä vaatii suorakasvuisen, tiukkasyisen ja oksattoman puun. Tarkoin valitusta puumateriaalista käsityönä lohkomalla tai kiskomalla valmistetut päreet olivat huomattavasti kestävämpiä kuin nykyiset höylällä valmistetut päreet. Kiskomalla valmistetuissa päreissä puu lohkeaa syiden mukaisesti, joten sään rasituksille alttiissa pinnassa ei ole avonaista ja katkennutta solukkoa, kuten on päreitä koneellisesti höylätessä. Syiden mukaan lohkaistuun pintaan syntyy myös luonnollisia vesiuria veden virtaamiseksi alas katolta. Lohkaistu pinta tuulettuu hyvin, koska päreet eivät ole tiiviisti päällekkäin. Myös syttymisherkkyys on kiskotuilla päreillä pienempi, koska niiden pintaan ei synny säärasituksien vaikutuksesta hienoa selluloosaa (kuva 4).

Puukkopäreiden ja kiskottujen päreiden kausi jäi maasamme suhteellisen lyhyeksi. Varhaisimmat pärekatot tehtiin sidepären kanssa. Sidepäre naulattiin päreiden peräpään päälle poikittain niin, että se piti useita päreitä paikoillaan. Näin säästettiin kalliita nauloja, kun jokais-ta pärettä ei tarvinnut naulata yksitellen kiinni aluslau-toihin eli ruoteisiin. Tämä sidepäre jäi piiloon seuraavan päälle tulevan pärekerroksen alle (kuva 5). Kun naulojen saanti helpottui, siirryttiin varmempaan tapaan naulata päreet yksitellen kiinni ruoteisiin. Joillakin alu-eilla naulattiin vain joka toinen päre kiinni ruodelautoihin. Toisaalla taas naulattiin jokainen päre kiinni reu-nasta ja peräpästä. Tällä moninkertaisella naulauksella estettiin päreiden irtoaminen tuulen ja lumen rasituk-sesta.

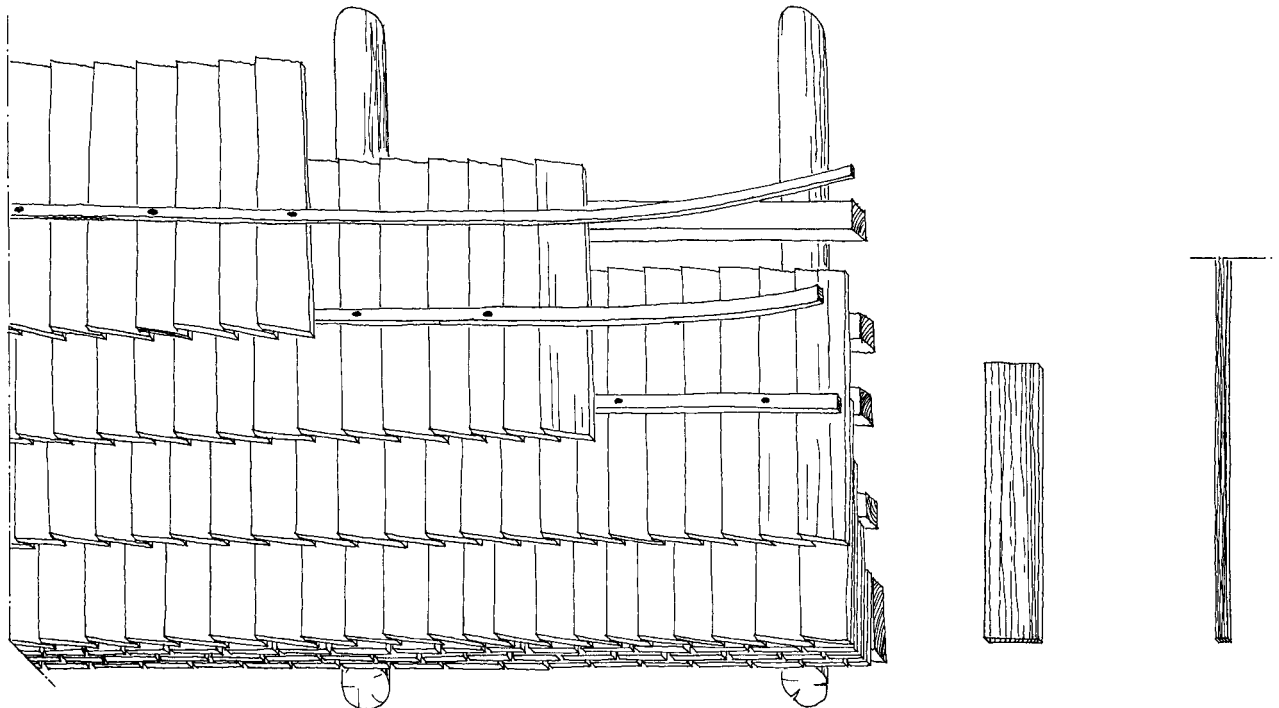
Vanhimmissa puukkopäreistä tehdyissä katteissa pak-suus vaihteli ja päremenekki oli huomattavasti suurem-pi kuin höyläpäreitä käyttäen. Puukkopäreinen katto tehtiin pitkällä terällä eli suomuksella. Terän pituus oli yleensä 6 tuumaa, mutta 8-tuumainen etenemäkään ei ollut harvinainen.

Kattopäreet kiskottiin puukolla irti salikkeista. Kuvassa poistetaan salikkeesta nilakerros.

4

5

PÄREIDEN HÖYLÄÄMINEN

Miesvoimalla

Päreiden käyttö katemateriaalina yleistyi kun höylät kehittyivät. Miesvoimin käytettävää pärehöylää alettiin käyttää 1860-luvun jälkipuoliskolla. Höylän runkona oli iso lankku, jonka keskiosaan terä oli asennettu. Lankkua edestakaisin liikuttamalla saatiin pölkystä höylättyä, ”kiskottua” päreitä (kuva 6).

Hitaan höyläyksen etuna oli päreen lohkeaminen syitä pitkin, mikä teki päreistä kestäviä.

Vesi- ja tuulimyllyn avulla

Seuduilla, joilla oli vesi- tai tuulimyllyjä käytössä, valjastettiin pärehöylät niihin. Tuulimyllyn yhteyteen rakennetun höylän ongelmana oli nopeuden vaikea säädettävyys. Voimakas tuuli sai höylän välillä pyörimään liian lujaa ja päreiden paksuutta oli vaikea valvoa. Vesi-

voiman avulla toimivia höyliä pidettiin parempina, koska niiden pyörimisnopeutta oli helpompi säädellä, ja päreistä tuli tasalaatuisempia.

Pärehöylän kehittyminen

Päreiden höylääminen ja höyliä kehittäminen on ollut oikea kansan kekseliäisyyden innoittaja. Höyliä kehiteltiin mm. hevosvetoisiksi ja heiluriliikkeellä toimiviksi.

Höyrykoneiden ja maamoottoreiden yleistyessä 1900-luvun alkupuoliskolla pärehöylät kytkettiin näihin. Tämä mahdollisti päreiden höyläämisen myös seuduilla, joilla ei ollut käytettävissä vesi- tai tuulivoimaa. Traktorin käyttö höylän voimanlähteenä oli seuraava kehitysaskel, jota seurasi pian sähkömoottoreiden aikakausi.

Kun konevoima tuli pärehöyliä voimanlähteeksi, sai höylän runko rakenteen, joka sillä on tänäkin päivänä.

6

PÄREIDEN VALMISTUS

Pärepuiden valitseminen

Pärepuiksi valitaan pitkiä, suorja, hitaasti kasvaneita tiheäsyisiä puita, joiden oksisto on karsiutunut mahdollisimman ylös. Puun kierteisyys voidaan nähdä rungon kaarnan muodostuksesta ja oksien sijainnista. Varmuus rungon syiden suoruudesta saadaan veistämällä pinnasta kirveellä laikka pois, jolloin niiden suunta tulee näkyviin. Puun latvaosaa ei kannata käyttää päreiden valmistamiseen oksaisuuden takia.

Maassamme on käytetty päreiden raaka-aineeksi kuusta, mäntyä tai haapaa, paikallisesta valtapuusta riippuen. Esim. Karjalan Kannaksella tehtiin pärekatot pääsääntöisesti kuusipuusta, samoin Länsi-Suomessa. Keski-Suomessa käytettiin vaihtelevasti paikkakunnasta riippuen joko kuusta, mäntyä tai haapaa. Haavan käyttämiseen pärepuuna vaikutti voimakkaasti höyläyksen yleistyminen, koska haavasta on vaikea saada tasalaa- tuista pärettä kiskomalla. Pohjois-Suomessa päreet tehtiin poikkeuksetta männystä.

Korpikuuset eli pienioksalet kartiokuuset ovat kestävä päreainesta. Kostealla kangasmaalla kasvanut mänty on lujaa pärepuuta. Haapa on kestävyytensä puolesta verraton päremateriaali, mutta sen ongelmana on valmiin päreen käpertyminen kärjestä eli teräosastaan katolla. Valittaessa haapaa pärepuuksi on sen rungossa mahdollisesti esiintyvä syiden kiertyminen tarkastettava ennen höyläämistä. Haapapärekaton suomusta eli etenemää ei saa tehdä liian suureksi, koska muuten näkyviin jäävä päreen terä käpertyy kuivuessaan. Päriverin nousu olikin vanhoissa haapakatteissa korkeintaan 3–4 tuumaa (75–100 mm).

Perimätiedon mukaan havupuut kaadetaan keskitalvella alakuun eli laskevan kuun aikaan ja lehtipuut yläkuun eli nousevan kuun aikaan (osassa maata kaatokuun ajat ovat päinvastaiset). Kaatokuukausi oli yleensä maaliskuulla.

Haapapuun toinen kaatoaika on alkukesällä juuri kun puu puhkeaa lehteen. Karsitut haaparungot korjataan metsästä kokonaisina. Tukit kuoritaan ja katkotaan päreen mittaisiksi pölkyiksi vähän ennen höyläämisen aloittamista.

Rungon käsittelyminen

Tukit kuoritaan ja katkotaan pölkyiksi kevättalvella juuri ennen höyläämistä. Pölkyt on pyrittävä ottamaan niin, että oksia tulee mahdollisimman vähän mukaan. Pölkyt katkotaan 40–50 cm:n mittaisiksi. Päreiden mitoituksessa on otettava huomioon paikkakunnalla vallinnut kattamistyyli.

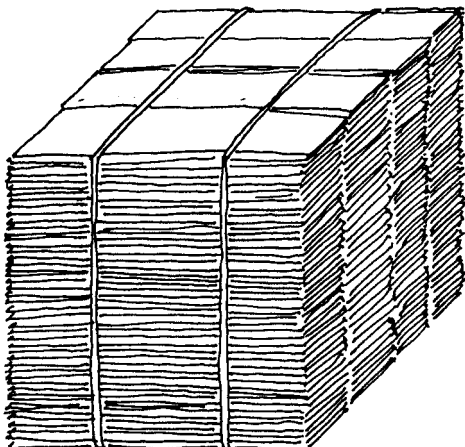
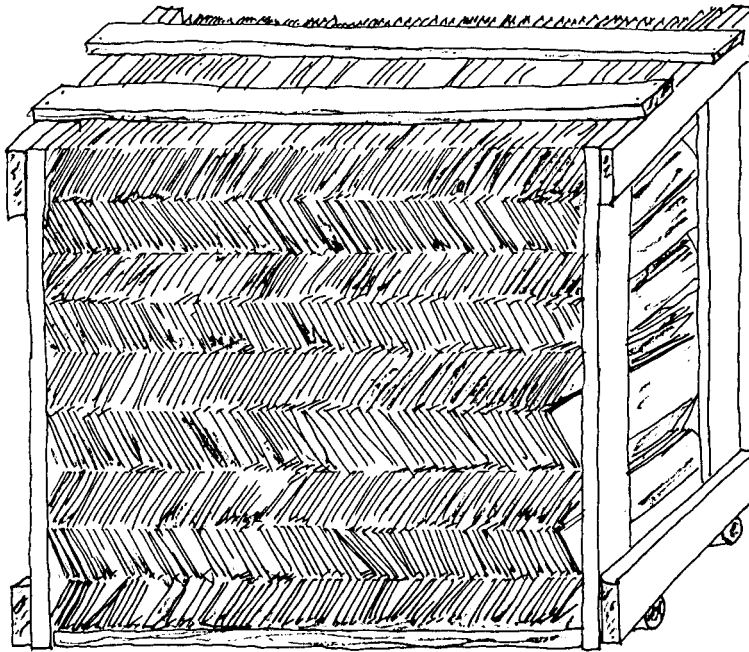
Katkottuja pölkyjä ei saa jättää kuivumaan aurinkoon, koska päät halkeavat kuivuessaan. Kuivumaan päässeitä pölkyjä ei voi höylätä.

Päreet voidaan merkitä höyläämisen jälkeen kastamalla pärenippujen päät väriaineeseen. Merkintä kannattaa tehdä päreiden yläpään, jolloin se jää piiloon seuraavan päriverin alle. Tämä tehdään siksi, että päreet tulevat asennettaessa katolle oikein päin, myötäsukaan.

PÄREIDEN HÖYLÄÄMINEN PÄREHÖYLÄLLÄ

Päreet höylätään yleensä keväthavalla tuoreesta sulaneesta ja kuoritusta puusta. Päreiden höyläminen tapahtuu terän edestakaisella liikkeellä. Jotta päreistä ei tulisi liian leveitä, on työstettävää pölkkyä käännettävä välillä. Yleensä käytetään menetelmää, jossa pölkkyä käännetään 120 astetta, jolloin jäljelle jää kolmikulmainen sydän. Jäljelle jäävää kuivaa sydänosaa ei höylätä, vaan se käytetään polttopuuksi.

Jos pärepölkky on paksu, se halkaistaan neljään osaan. Tällaista neljänestä höylätään vuorotellen molemmilta sivuilta, jolloin saadaan säteensuuntaisia tasalevyisiä päreitä. Onnistuneen höyläyksen edellytyksenä on teräväksi teroitettu terä ja oikea teräkulma. Jos terän kulma on väärä, ei höyläys luista ja terä tylsyy nopeasti. Höylän nopeus vaikuttaa päreiden laatuun. Vanhat höylääjät sanoivatkin, että mitä hitaampi höylä, sen parempi päre. Samoin jos päreet höylätään liian jyrkkään kulmaan,

7

Päreiden säilyttäminen pidempiaikaisesti tapahtuu parhaiten kuvan osittamalla tavalla. Päreet eivät kuiva liikaa ja niiden päälle mahdollisesti satava vesi valuu hyvin pois kun päreet on pinottu toistensa päälle kantilleen.

Päreet niputetaan noin 75 kpl nippuhin ja sidotaan narulla kiinni. Näin niiden nostaminen katolle käy vaivattomasti.

syntyy niihin paljon katkennutta solukkoa. Tällainen päre katkeaa helposti, eikä ole pitkäikäinen. Höylätty päre ei saa olla liian leveä, koska se halkeaa helposti naulatessa. Hyvän päreen paksuus on 3,5–4 mm ja leveys korkeintaan 125 mm.

Höylätyt päreet sidotaan esimerkiksi 75 kappaleen nipuihin, jolloin niiden liikutteleminen on vaivatonta (alakuva 7). Nipussa on päreitä noin puolelle neliömet-

rille. Niput kasataan auringolta suojattuun paikkaan odottamaan kattamista. Päre halkeaa helposti naulatessa, jos se on kuivunut liikaa. Vanhoja päreitä voidaan käyttää hyvin vaurioituneen katon paikkaamiseen, kun niitä liotetaan ensin. Päreitä liotetaan vedessä niin kauan, että puuaineksen joustavuus palautuu. Veteen voidaan lisätä suolaa (0,5 % liuos). Myöskin tervavedessä (tervan kusi) liottaminen on mahdollista.

PÄREKATON TEKO

Kattamista suunniteltaessa on vanha kate tutkittava ja siinä mahdollisesti esiintyvät erityispiirteet dokumentoitava. Kate on pyrittävä tekemään uusittavan ka-

ton tai paikkakunnalla vallinneen kattamistavan mukaisesti.

Seuraavassa on annettu yleisohjeet pärekaton tekoon.

Työkalut ja työvälineet

- vasarat, käsisaha eli timpurin saha, tasakärkinen rautalapio, mittakeppi, nivelmitta tai rullamitta, naularieppu
- linjalauta pärerivien linjaamista varten
- kampalaudat eli nostolaudat linjalaudan nostoa varten
- kirkkaita (galvanoimattomia) pienikantaisia päre-nauloja, koko 1,7 × 51 tai 1,2 × 45 mm.
- lankanauloja räystäs- ym. lautojen kiinnitykseen, koot 2,5 ja 3 tuumaa
- talkootyöväki

Kattamisen eri työvaiheet

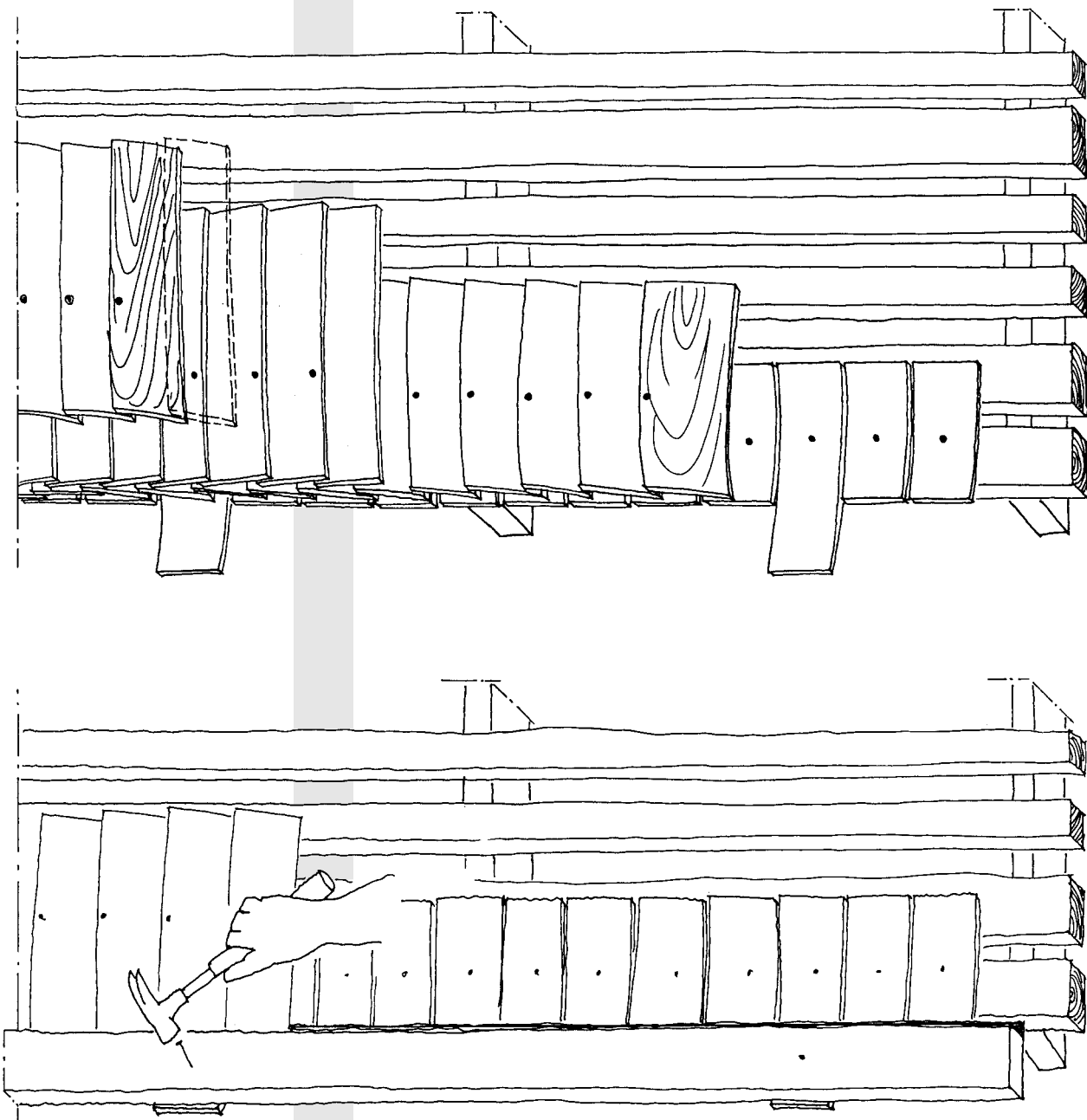
- vanhan pärekatteen purkaminen
- mahdollisten lahovaurioiden korjaaminen alusrakenteissa
- lappeiden oikaisu pahoista painumista ja ristimittojen tarkastaminen
- räystään teko
- pärerivin etenemän eli suomuksen korkeuden säätö kampalautoilla
- kampalautojen käyttö riivulaudan eli linjalaudan nostossa
- harjalaudat, tuulilaudat ja tuulilautojen reunalaudat

Vanha heikkokuntoinen pärekate puretaan pois. Työ sujuu joutuisasti tasakärkisellä rautalapiolla. Lapiolla saadaan myös suurin osa vanhoista nauloista katkeamaan, jolloin jäljelle jääneet naulanpiikit on helppo hakata vasaralla sisään ruoteisiin. Jos katettavaa aluetta on vähän, poistetaan kaikki vanha päre kerralla. Jos lape on suuri, kannattaa vanha katetta purkaa aina sitä mukaa kuin uusi kate etenee. Näin välttyään myös hankalien suojapeitteiden käytöltä.

Aluslaudoituksen kunto tarkastetaan, ja vaurioituneet tai heikot ruodelaudat poistetaan ja uusitaan. Jos lappeessa on ollut päätylaudat, naulataan ne aluslaudoituksen kunnostamisen yhteydessä noin tuuman korkeammalle kuin aluslaudoituksen pinta.

Kattaminen aloitetaan räystäältä, johon naulataan päreitä noin metrin välein selkävä eli kupera puoli alaspäin. Näiden päreiden varaan asennetaan linjalauta noin yh-

8

den tuuman päähän räystäään reunalaudasta. Tämä tuuman mitta muodostaa lappeen tulevan tippanokan, josta vesi tippuu alas, eikä pääse kiertymään päreiden alle. Tippanokkaa ei tehdä pidemmäksi, koska se on altis vaurioitumaan mekaanisista iskuista, lumen ja jään painosta, sekä tuulen riepotuksesta (kuva 8).

Linjalaudan tukipäreet naulataan pärenauloilla niin, että puolet ulottuu räystäään ulkopuolelle. Linjalaudan täytyy olla molemmista päistä noin tuuman irti reunalaudoista, jotta se mahtuu nousemaan vaivattomasti koko kattamistyön aikana. Linjalauta tuetaan paikoilleen kampalaudoilla eli käsivarsilla (kuva 9).

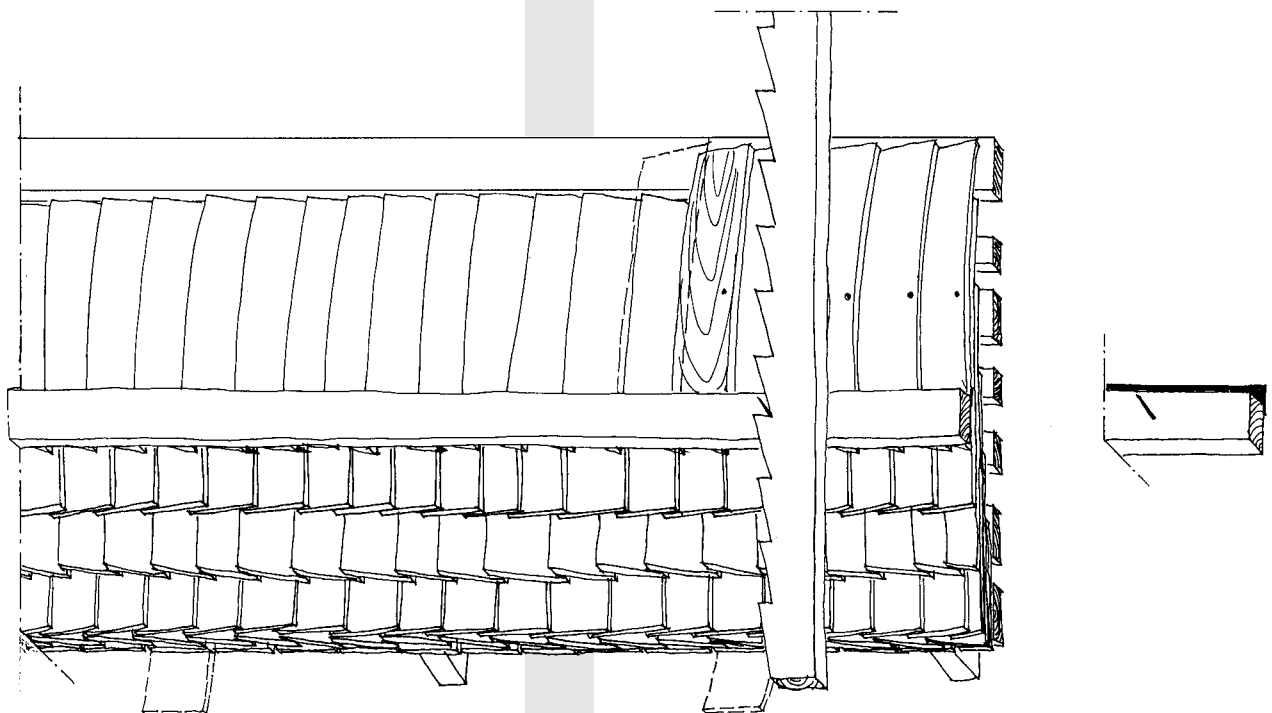
Kun linjalauta saadaan asennettua ja lähtö linjattua suoraan, sidotaan linjalauta kampalaudoilla (nostolaudat) paikoilleen. Kampalaudat asennetaan noin kolmen metrin etäisyydelle toisistaan ja mielellään kattotuolien selkävuiden kohdille. Näin niitä on helpompi liikutella ja ne saadaan naulattua tukevasti paikoilleen. Räystäään tippanokka täytyy tehdä kauttaaltaan samanlevyiseksi, koska kaikki mitä räystäällä on, näkyy alas. Jos lappeen korkeus räystäältä harjalle poikkeaa lappeen reunoissa, voidaan ero kuroa umpeen linjalautaa myöhemmin passattaessa.

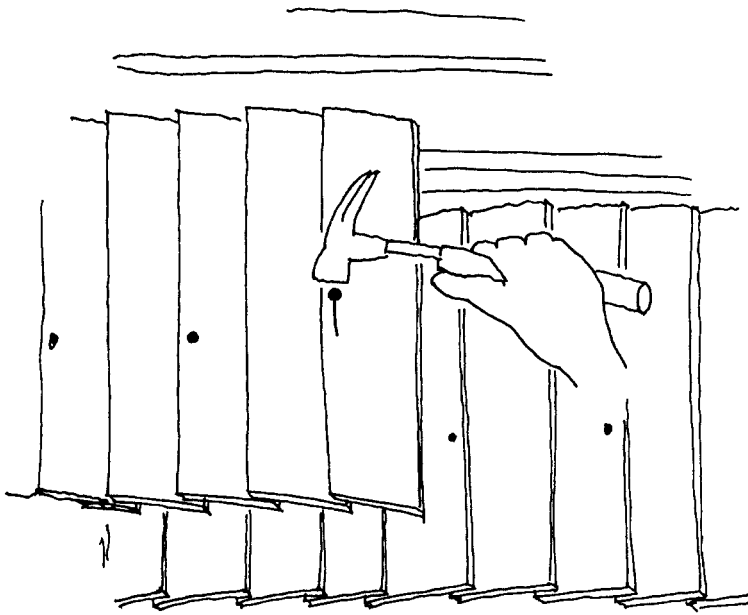
Seuraavaksi asennetaan puolikkaat päreet vieri viereen toisiinsa kiinni ja naulataan reunasta aluslaudoitukseen. Nämä keskeltä katkaistut päreet asetetaan selälleen koverta puoli ylöspäin. Päreitä naulattaessa on pidettävä huoli siitä, että päreän terä eli kärki on tiiviisti kiinni linjalaudassa. Näiden päreiden päälle asennetaan joko 3/4-päreet tai täyspitkät päreet limittäin. Ensimmäisen limityskerroksen suunnassa on otettava huomioon vallitseva tuulensuunta. Jos alueella tuulee usein samasta suunnasta, tehdään räystäään aloituslimititys siten, että se on tuulen suuntainen. Päreet limitetään toistensa päälle noin neljänneksen leveydestään.

Nämä päreet, kuten kaikki seuraavatkin pärerivit asetetaan kupera puoli ylöspäin. Päreet naulataan reunasta niin, että naula tulee noin tuuman verran linjalaudan leveyttä korkeammalle, jolloin naula jää seuraavan pärevarvin alle piiloon. Eli jos linjalauta on 5 tuumaa, on naulauskorkeus 6 tuumaa. Naulan kannan on jäätävä hieman koholle päreän pinnasta, koska liian tiukka naulaus halkaisee päreän.

Kun on saavutettu toinen reuna, lähdetään taas sieltä tulemaan takaisin päin jälleen limittäen päreitä noin neljäsosan päällekkäin. Päreiden limityssuunta vaihtuu siis

9

10

joka pärerivillä. Näin tehtynä räystäsalueesta tulee kolminkertainen, joka on minimivaatimus pärekatteen kestävyydelle sekä katteen vedenpitävyydelle. Perinteisesti pärekatto on tehty yleensä joko kolmin- tai nelinkertaiseksi. Kolminkertaista katetta pidettiin parempana, koska se tuulettuu paremmin. Tietysti myös päreiden menekki kasvaa jokin verran, jos tehdään nelinkertainen kate. Katteen paksuuteen vaikuttaa päreiden pituus ja näkyviin jäävän terän eli suomuksen korkeus. Suomus eli etenemä tehtiin yleensä 4–5 tuuman nostolla. Tämäkin oli hyvin paljon riippuvainen paikkakunnalla vallinneesta tavasta.

Eräillä paikkakunnilla päreet ladottiin koko ajan samaan suuntaan. Sitä pidettiin kauniimpana katteena. Siitä oli myös hyötyä varsinkin rannikkoseuduilla, koska tuuli ei päässyt riepottamaan katetta. Eri suuntaan latomisessa – vuorottain limityssuuntaa vaihtamalla – varmistetaan päreiden pysyminen katolla, koska sivutuulella joka toinen pärerivi pyrkii aukeamaan jolloin joka toinen rivi painaa niitä kiinni (kuva 10).

Kun latomisessa on päästy reunaan, nostetaan linjalautaa yhden pykälän verran. Linjalautaa eli nostolautaa liikuteltaessa on varmistettava, että se on tarkasti paikoillaan kampalautojen varassa. Kaikki virheet näkyvät heti valmiissa pärerivissä. Samoin on oltava varottava ettei päreen kärki pääse työntymään naulausvaiheessa linjalaudan alle. Tämä voidaan hyvin estää naulaamalla linjalaudan yläreunan alapintaan peltikaistale, jonka varaan päreet on helppo latoa. Linjalautaa on tällöin hieinan laskettava ennen nostoa, jotta peltireuna tulee päreiden alta pois.

Kattamista jatketaan harjalle asti, jonne asetetaan viimeiseksi lyhennetyt päreet. Kun molemmat lappeet on saatu valmiiksi, naulataan harjalle harjalaudat. Räystäiden reunalautojen päälle naulataan tuulilaudat. Tuulilautojen käyttöä on mietittävä tarkkaan. Jos lähellä on paljon puustoa, kerääntyvät puista karisevat neulaset ja lehdet lautojen alle estäen tuuletuksen. Liian tiiviit ja kosteana pysyvät reunalautojen alustat ovat alttiita lahovaurioille.

VALMIIN PÄREKATTEEN KÄSITTELEMINEN

Tulta vastaan on myöskin koetettu etsiä keinoja. Vaikka puuta ei saada palamattomaksi, voidaan se tehdä vaikeammin syttyväksi. Käytettyjä keinoja ovat olleet käsittelyt erilaisilla liuksilla mm. vesilasimaalilla (nestemäinen lasitusaine eli silikaatti), booraksilla, kitkeräsuolalla, rautavihtrillillä tai alunalla. Myöskin tervausta ja sen päälle sirotetulla hiekkakerroksella on pyritty vähentämään katteen syttymisherkkyttä. Toimenpiteellä on myös pyritty lisäämään katteen ikää.

Pärekatteen kestävyys vaikuttaa ratkaisevasti puumateriaalin laatu ja käytetyt työstömenetelmät. Puukkopäreet eli kiskotut päreet kestävätkin vanhojen tietolähteiden mukaan kolminkertaisen iän verrattuna höylättyihin päreisiin. Höyläpäreistä tehty kate kestää alueesta, ilmansuunnasta ja käytetystä puumateriaalista riippuen keskimäärin 15–25 vuotta. Edellytyksenä pärekatteen kestävyydelle on, että sitä hoidetaan ja huolletaan säännöllisesti. Yleisesti on käytetty punamultakäsittelyä, savivellisivelyä, kalkkivelliä tai tervavettä ("tervan kusi").

PÄREKATTEEN HOITO

Pärekatteen paikkaus tulee kysymykseen, kun katteeseen on syntynyt reikä, esim. oksan putoamisesta. Jos katteessa esiintyy pieniä vuotokohtia, kannattaa ne paikata, varsinkin jos on käytettävissä vanhoja ylijääneitä päreitä.

Paikattavalta alueelta poistetaan tarvittava määrä päreitä. Aluslaudoituksen kunto tarkastetaan ja vanhat naulat poistetaan tai lyödään aluslaudoituksen sisään. Käytet-

täessä vanhoja kuivia päreitä liotetaan niitä vedessä noin vuorokausi. Linjalautana käytetään lyhyttä ja kevyttä rimaa tai lautaa. Päreet naulataan yksitellen kiinni aluslaudoitukseen. Viimeiset päreet työnnetään vanhojen päreiden terän alle, ja ne naulataan kiinni varovasti vanhojen päreiden päälipuolen läpi.

11 Huonolaatuista pärettä. Suurin osa päreistä on halki. Puussa on ollut kuivia oksia, jotka toistuvat valmiissa katteessa reikinä.

12 Kauniisti patinoitunut ja hyvästä materiaalista tehty pärekate.

Vanhat päreet vaurioituvat herkästi, joten työ on tehtävä varoen. Katolla on liikuttava varovasti, koska katteen pinta on erittäin liukas varsinkin kostealla ilmalla.

Koko katteen uusiminen kannattaa, jos se on heikkokuntoinen ja vuotavia kohtia on tasaisesti koko lappeen alueella.

Katteen kestävyys vaikuttaa puulaadun lisäksi ilman- ja tuulensuunnat. Näiden lisäksi auringonvalolla

on voimakas kuluttava ja rapauttava vaikutus päreen pintaan. Jos pärekattoisen rakennuksen ympäristössä on paljon puita, joista karisee neulasia ja lehtiä katolle, on katon puhdistamisesta huolehdittava. Tämä tapahtuu parhaiten pitkävartisella harjalla. Ellei katetta puhdisteta säännöllisesti roskista, alkaa sen pinnalla kasvaa sammalta ja jäkälää, jotka pitävät pärepinnan kosteana ja nopeuttavat lahoamista.

SANASTOA, MITTOJA, KÄSITTEITÄ

Ruoteet, orsikkelukset: aluslaudoitus, ruodelaudat

Lohkaistu puu, lohkopuu: käsityökaluilla puun syiden suuntaisesti lohkaistu kappale

Särös, salike, kalikka, pirkale: pärepölin neljänneksen pienemmät jakokappaleet

Terä, suomus, räätty, etenemä: päreen näkyviin jäävä osa

Linjalauta, riialauta, riivulauta, kiivulauta, Pohjois-Suomessa astutuslauta: lauta jolla pärerivit eli suomus linjataan

Kampalauta, nostorima, käsivarret, myös väärät katajapuut eli käpälät: laudat tai rimat joilla säädetään terän l. pärerivin korkeutta

Puukkopäre, veitsipäre, veittipäre, vuolupäre, tikkupäre, liiste: kiskomalla tai lohkomalla käsityönä tehty päre

Höyläpäre: käsihöylällä tai konevoimalla puusta höylätty päre

Harjalaudat, harjapäreet: katon harjan peittävät laudat tai päreet

Tuulilaudat, piilaudat, otsalaudat, sevelaudat (Karjalassa): lappeen räystäsalueiden reunalaudat

Mittoja

Tuuma: noin 2,5 cm.

Kyynära: noin 59 cm.

Kortteli: noin 15 cm.

Käsitteitä

Huom. maamme eri osissa käytetään toisistaan poikkeavia nimityksiä.

Päremotti: korkeus 1 metri, pituus 1 metri, leveys päreen leveys. Käytetään myös nimitystä pinometri, päreneliö tai päremetri. Motista saadaan n. 10–12 m² pärekattoa

Pärekuutio: korkeus 1 metri, leveys 1 metri, syvyys 1 metri = n. 2 mottia

Päresyli: pituus 2 metriä, korkeus 2 metriä, leveys päreen leveys (osassa maata 1,8 m × 1,8 m × päreen leveys). Sisältää noin 7 500 pärettä

Päresylistä tulee 3-kertaista katetta 90 m², 4-kertaista katetta 60 m²

3-kertaiseen katteeseen menee n. 100 pärettä/m²

4-kertaiseen katteeseen menee n. 125 pärettä/m²

13 Pärekaton tekoa Seurasaaren ulkomuseossa kesällä 1998.

KIRJALLISUUTTA

KAILA, P. – VIHAVAINEN, T. – EKBOM, P.,
Rakennuskonservointi. Museokohteena säilytettävien
rakennusten korjausopas. Suomen museoliitto, 1987

KEKKONEN, J.,
Puutyöläisen tarve-aineoppi. Helsinki 1925.

LEVÓN, M., Puurakennustaito. Helsinki 1947.

METSÄLÄ, H., Puukirja. Jyväskylä 1998.

NIEMINEN, W.A.,
Maatalousrakennukset. Helsinki 1919.

OROLA, U.,
Rakennusten korjaus ja kunnossapito. Helsinki 1943.

PIHKALA, A., Paanu ja päre, tutkimus suomalaisista
puukatteista. Oulun yliopisto, arkkitehtuurin historia.
Oulu 1998.

SUOMELA, O.,
Käytännöllinen rakennusopas. Porvoo 1922.

VILKUNA, K. – MÄKINEN, E., Isien työ. Helsinki 1977.

PAINAMATON LÄHDE

GROTFELT, G.,
Päreistä, pärepihdeistä yms. Helsinki 1921.

TOIMITUSKUNTA

T e k s t i

Rakennuskonservaattori
Olli Cavén

V a l o k u v a t

Olli Cavén
Museovirasto

P i i r r o k s e t

Arkkitehti Antti Pihkala

V a l v o v a t y ö r y h m ä

Arkkitehti Maire Mattinen

Arkkitehti Martti Jokinen

Arkkitehti Erkki Mäkiö

Arkkitehti Tommi Lindh

Konservaattori

Pentti Pietarila

U l k o a s u j a t a i t t o

Arkkit. yo Mikko Kuutti

JULKAISUTIEDOT

J u l k a i s i j a

Museovirasto
Rakennushistorian osasto
PL 187
00171 HELSINKI
Puh: (09) 40 501
Telefax: (09) 661 132

ISSN 1236-4517